

Riccardo Picchio (7 IX 1923–13 VIII 2011)

Prof. Riccardo Picchio urodził się w Alessandrii w Piemoncie 7 września 1923. Rodzicom, zwłaszcza ojcu, który był adwokatem, zawdzięczał pierwsze swoje ukierunkowanie humanistyczne i zainteresowanie lekturami autorów klasycznych, co w przyszłości skłoniło go ku studiom filologicznym, ściślej zaś slawistycznym. Jego zainteresowania badawcze miały się skupiać na trzech filologiach narodowych, poczynając od bułgarystyki, której studia w uniwersytecie rzymskim sfinalizował pracą dyplomową na temat twórczości Penćio Slavejkova. Obszar swoich zainteresowań poszerzył następnie o rusycystykę, a także polonistykę, z którą kontakty zapoczątkował jego przyjazd do Warszawy, dokąd przyjechał jako członek Międzynarodowej Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskich i gdzie przez dwa lata (1947–1949) pracował także jako lektor w Uniwersytecie Warszawskim. Okoliczności te pogłębiły istotnie jego polonistyczne zainteresowania językoznawcze i literaturoznawcze, i przyczyniły się do nawiązania kontaktów z warszawskim i krakowskim środowiskiem literaturoznawców i językoznawców. W latach 1949–1951 kontynuował studia slawistyczne w Paryżu w École Nationale des Langues Orientales Vivantes. Po habilitacji, przeprowadzonej w uniwersytecie rzymskim, już jako profesor wykładał we Florencji i w Pizie, zaś od r. 1961 do 1965, jako profesor zwyczajny (*ordinario*) filologii słowiańskiej, w uniwersytecie La Sapienza w Rzymie sprawował po Giovannim Maverze kierownictwo instytutu filologii słowiańskiej. W latach 1965–1966 był profesorem wizytującym w Uniwersytecie Columbia, a od r. 1971, po ostatecznym rozstaniu z Sapienżą, aż do emerytury wykładał literatury słowiańskie w Uniwersytecie Yale. Po powrocie do Włoch pracował w latach 1985–1993 jako profesor zwyczajny języka i literatury bułgarskiej, cerkiewnosłowiańskiej i rosyjskiej w Neapolu w tamtejszym I'Istituto Universitario Orientale. Równoległe z pracą akademicką Riccardo Picchio uprawiał publicystykę o tematyce aktualnej: do r. 1954 współpracował z „Avanti” i „Repubblica”, redagował też ważne czasopisma slawistyczne: „Ricerche Slavistiche” oraz

„Slavistica”. Prof. Riccardo Picchio, członek zagraniczny Polskiej Akademii Umiejętności od r. 1990, zmarł w New Haven w Stanach Zjednoczonych 13 sierpnia 2011. Bibliografia jego publikacji naukowych, opracowana przez prof. Harveya Goldblatta i uzupełniona przez prof. Aleksandra Wilkonka, obejmuje ponad dwieście pięćdziesiąt pozycji. W dorobku naukowym włoskiego slawisty można wyróżnić kilka zespołów tematycznych. Ich przegląd pozwala stwierdzić, że Riccardo Picchio jako literaturoznawca komparatysta skonstruował kilka ważnych w sensie uniwersalnym pojęć, przydatnych nie tylko dla badacza konkretnych zjawisk z obszaru dawnego (średniowiecznego i wczesnonowożytnego) piśmiennictwa słowiańskiego. Do najważniejszych tego rodzaju formuł zaliczyć trzeba wprowadzone do refleksji historycznoliterackiej określenie „Slavia orthodoxa”, które – jak sam napisał – „przyjęło się mimo wymierzonych w nie polemik”. Tematy za jego pomocą opisywane Riccardo Picchio zestawiał (nie tylko na zasadzie opozycji) w swojej pracy naukowej z obszarem problemów i zjawisk, który wolał opisywać raczej za pomocą formuły „Slavia Romana” aniżeli, jak tradycyjnie to czyniono, przy użyciu pojęcia „Slavia Latina”. Rozróżnienie to uznać należy za ważne o tyle, że uwzględniało ono w zasadniczo większym stopniu różnorodność i wielotematyczność relacji pomiędzy światem kultur słowiańskich a spuścizną tradycji rzymskiej, nie redukując tej problematyki tylko do „zachodniej” perspektywy językowej (*latinitas*) ani tym bardziej do kryteriów wyznaniowych. Kwestie z tymi pojęciami związane roztrząsał od dawna, poczynając od pracy *Pour une étude comparée slavo-romane de la formation de systemes litteraires slaves*, opublikowanej w r. 1978 w tomie *Études littéraires slavo-romaines*, po esej *Latinitas Slaviae Romanae*, zamieszczony w tomie *Między Slavia Latina i Slavia Orthodoxa*, seria *Łacina* w Polsce, zeszyt 1–2 pod red. Jerzego Axera (Warszawa 1995), i przede wszystkim po rozprawę „*Slavia orthodoxa*” i „*Slavia Romana*”, zawartą w opublikowanym po polsku wyborze jego prac *Studia z filologii słowiańskiej i polskiej* (Kraków 1999). Inną charakterystyczną dla warsztatu humanistycznego Picchia właściwością jest potrzeba uściślenia, a czasem, gdy to konieczne, udoskonalenia pojęć w dyskursie literaturoznawczym niezbędnych, jak „kultura literacka” i „system literatury”. To pierwsze określenie definiował jako „całość zachowań kulturowych funkcjonalnie wspólnych twórcom i użytkownikom tekstów literackich w obrębie danego społeczeństwa”. Uwalniał więc Picchio to określenie od często mu przypisywanej funkcji wyłącznie wartościującej. Poza tym włoski slawista wiele uwagi poświęcał problematyce językoznawczej, wiążąc ją przekonująco z poetyką i retoryką historyczną, jak to uczynił w kilku przynajmniej rozprawach poświęconych „strukturom izokolicznym w słowiańskiej literaturze prawosławnej”. Osobny wreszcie zespół rozpraw, które pozostaną na zawsze w obrębie lektur

obowiązkowych historyka literatury polskiej, stanowią prace poświęcone m.in. tekstom Mikołaja Reja, *Dworzaninowi polskiemu* Łukasza Górnickiego, *Trenom* Jana Kochanowskiego, *Gofredowi* Piotra Kochanowskiego, ale też i *Dziadom* Adama Mickiewicza. Zarówno w tych, czasem krótkich, lecz zaskakująco pomysłowych i inspirujących tekstach dotyczących literatury polskiej, jak i w pracach na tematy literaturoznawcze i lingwistyczne z zakresu innych literatur słowiańskich Picchio starannie i głęboko rozważał kontekst porównawczy, na co pozwalała mu świetna znajomość nie tylko języków klasycznych i nowożytnych, lecz przede wszystkim kultur, dla których badane i interpretowane teksty były reprezentatywne. Swoją wszechstronną działalnością dydaktyczną nauczyciela akademickiego oraz publikacjami naukowymi o pierwszorzędnym zazwyczaj znaczeniu poznawczym i metodologicznym, które z tą pierwszą najściślej się wiązały, zasłużył sobie Riccardo Picchio na trwałe miejsce nie tylko w gronie najwybitniejszych sławistów włoskich drugiej połowy XX w., ale też i pośród najważniejszych współczesnych filologów – humanistów w skali międzynarodowej.

Andrzej Borowski